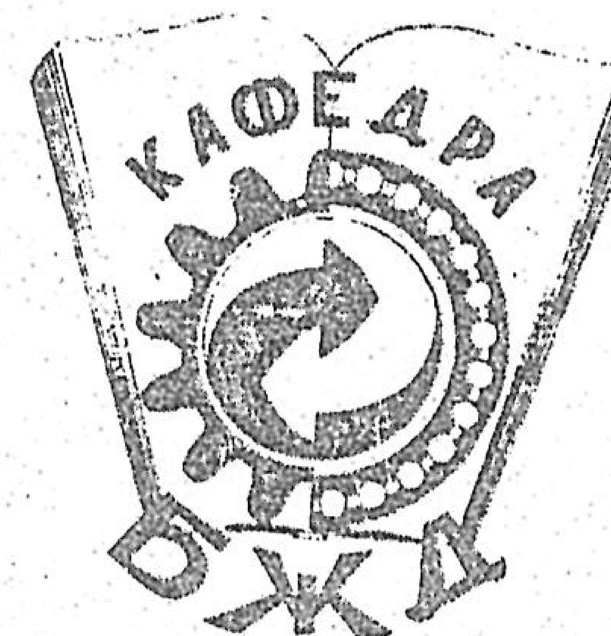

Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь
МАГІЛЕЎСКІ МАШЫНАБУДАЎНІЧЫ ІНСТЫТУТ

В.В.ЮШКІН, С.Д.ГАЛЮЖЫН

СКАРОЧАНЫ ПАНЯЦІЙНА-ТЭРМІНАЛАГІЧНЫ СЛОЎНІК

КРАТКИЙ ПОНЯТИЙНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

Магілеў 1994

Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь

МАГІЛЕЎСКІ МАШЫНАБУДАЎНІЧЫ ІНСТЫТУТ

Кафедра "Бяспека жыццядзейнасці"

В.В. ЮШКІН, С.Д. ГАЛЮЖЫН

СКАРОЧАНЫ ПАНЯЦІЙНА-ТЭРМІНАЛАГІЧНЫ СЛОЎНІК

па дысцыпліне "Бяспека жыццядзейнасці"

Магілеў 1994

Министерство образования и науки Республики Беларусь

МОГИЛЕВСКИЙ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ

Кафедра "Безопасность жизнедеятельности"

В.В. ЮШКИН, С.Д. ГАЛЮЖИН

КРАТКИЙ ПОНЯТИЙНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

по дисциплине "Безопасность жизнедеятельности"

Могилев 1994

ББК 81.2Р-4

Ю 93 Юшкин В.В., Галюжин С.Д., Краткий понятийно-терминологический словарь. - Могилев: ММИ, 1994. - 35 с.
ISBN 5-86960-024-3

В словаре приводятся на белорусском и русском языках объяснения терминов и понятий, встречающихся при изучении дисциплин, излагающих вопросы защиты окружающей среды и человека, находящегося во взаимодействии со средой в широком понимании этого термина (охрана труда, чрезвычайные ситуации и т.д.). Предназначен для студентов, обучающихся по этому кругу дисциплин.

ISBN 5-86960-024-3

ББК 81.2Р-4

А

Авария - событие, приведшее к повреждению, разрушению машины, сооружения во время работы или движения, повлекшее за собой угрозу здоровью и жизни людей.

Автотрофы - организмы, которые берут все необходимые для жизни химические элементы из окружающей неорганической природы, но не используют органические соединения других организмов. Строятся без посредников.

Адаптация - приспособление, привыкание человеческого организма, рецепторов к новым условиям среды.

Адафтон - геологическая составляющая биогеоценоза.

Аксиома безопасности жизнедеятельности - "Ни в одном виде деятельности невозможно достичь абсолютной безопасности. Любая деятельность потенциально опасна".

Альфа-излучение - поток ядер гелия, испускаемых при радиоактивном распаде ядер некоторых веществ.

Антрактанты - пестициды, применяемые для привлечения вредных насекомых с последующим их уничтожением.

Антропогенные явления - явления, вызванные деятельностью человека.

Априорные признаки опасности - предвестники опасности; апостериорные следы, последствия опасности.

Ареал - область существования на земной поверхности тех или иных живых организмов, приспособленных к условиям данной среды.

Б

Безопасность - состояние деятельности, при котором с определенной вероятностью исключаются проявления опасностей и нежелательных последствий.

Безопасность жизнедеятельности - наука о сохранении здоровья и безопасности человека в среде обитания. Теоретическая основа безопасности, приложимая к любому виду деятельности.

Беккерель (Бк) - в СИ единица активности радиоактивных изотопов. 1 Бк составляет 1 распад в секунду.

Бета-излучение - поток электронов и позитронов ядерного распада радиоактивных веществ.

Биогеоценоз - однородный участок земной поверхности с определенным составом живых (биоценоз) и косвенных компонентов и динамическим взаимодействием между ними.

Аварыя – выпадак, якi прыводзiць да пашкоджання, разбурэння машыны, збудавання у час работы або руху i выклiкае пагрозу здароўю i жыццю людзей.

Аутатрофы – арганiзмы, якiя бяруць усе неабходныя для жыцця хiмiчныя элементы з навакольнай неарганiчнай прыроды, але не утвараюць арганiчныя злучэннi другiх арганiзмаў. Будуюцца без пасрэднiкаў.

Адаптацыя – прыстасаванне, прывыканне чалавечага арганiзма, рэцэптараў да новых умоў асяроддзя.

Адафтан – геалагiчная састаўляючая бiягеапэноза.

Аксiома бяспекi жыццядзейнасцi – "Нi ў водным стане дзейнасцi немагчыма дасягнуць абсалютнай бяспекi. Усялякая дзейнасць патэнцыяльна небяспечна".

Альфа-выпраменьванне – паток ядраў гелiя, якiя выпускаюцца пры радыеактыўным распадзе ядзер некаторых злучэнняў.

Антрактанты – пестыцыды, якiя выкарыстоўваюцца для прыцягвання шкодных насякомых з наступным iх знiшчэннем.

Антрапагенныя з'явы – з'явы, выклiканыя дзейнасцю чалавека.

Апрыеныя прыкметы небяспекi – прадвеснiкi небяспекi; апастэрыёныя сляды, паслядзеяннi небяспекi.

Арэал – вобласць iснавання на зямной паверхнi тых альбо iншых жывых арганiзмаў, прыстасаваных да умоў дадзенага асяроддзя.

Бяспека – стан дзейнасцi, пры якiм з вызначанай iмавернасцю выключаецца праяўленне небяспекi i непажаданых паслядзеянняў.

Бяспека жыццядзейнасцi – навука аб зберажэннi здароўя i бяспекi чалавека у асяроддзi iснавання. Тэарэтычная аснова бяспекi, якая прыстасоўваецца да любога вiда дзейнасцi.

Бекерэль (Бк) – у СI адзiнка актыўнасцi радыеактыўных iзатопаў. I Бк складае I распад у хвiлiну.

Бета-выпраменьванне – паток электронаў i пазiтронаў ядзернага распада радыеактыўных рэчываў.

Бiягеацэноз – аднародны участак зямной паверхнi з вызначаным саставам жывых (бiяценоз) i косных кампанентаў i дынамiчным узаемадзеяннем памiж iмi.

Биосфера – наружная оболочка Земли, область распространения жизни, включающая в себя как живые организмы и продукты их распада, так и элементы неживой природы как среды обитания живых.

Биоценоз – совокупность растений, животных, микроорганизмов, населяющих данный участок суши или водоема, приспособленных к условиям окружающей среды.

Бифуркация – катастрофическая перестройка биосферы, происшедшая около четырех миллионов лет назад.

Боль – биологический сигнал опасности, мобилизующий организм на борьбу за самосохранение. В области боли основные психические законы не действуют.

Бэр (биологический эквивалент рентгена) – внесистемная единица дозы ионизирующего излучения. I бэр = 0,0I Дж/кг = 0,0I Гр.

В

Вебера-Фехнера закон – $E = k \lg I + C$, где E – интенсивность ощущения; I – интенсивность раздражения, k и C – константы.

Вернадский Владимир Иванович (1863–1945) – академик, основатель геохимии, биогеохимии, радиологии, автор теории ноосферы.

Взрыв – чрезвычайно быстрое химическое превращение вещества, сопровождающееся выделением энергии с образованием сжатых газов, способных производить работу.

Вибрация – движение точки или механической системы, при котором происходит поочередное возрастание-убывание во времени значения хотя бы одной координаты (ГОСТ 24346–80).

Переменные характеристики вибрации изменяются по гармоническому закону.

Виброгашение динамическое – введение в колеблющуюся систему источника, колебания которого сдвинуты по фазе по отношению к колебаниям системы.

Виброизоляция – уменьшение передачи вибрации к защищаемому объекту введением в систему дополнительной упругой связи, препятствующей передаче колебательной энергии.

Вибропоглощающие материалы – материалы с высокой способностью преобразовывать энергию колебаний в тепловую энергию.

К ним относятся сплавы на основе Cu-Ni, Ni-Ti, Ni-Co, дерево, пластмассы, пенопласт, резина, капрон, текстолит, изол, фольга и др.

Біясфера – звонкавая абалонка Зямлі, вобласць распаўсюджвання жыцця, якая уключае ў сябе як жывыя арганізмы і прадукты іх распада, так і элементы нежывой прыроды як асяроддзя прабывання жывых.

Біяцэноз – супольнасць раслін, жывел, мікраарганізмаў, насяляючых даны участак сушы ці вадаема, якія прыстасаваны да умоў навакольнага асяроддзя.

Біфуркацыя – катастрафічная перабудова біясферы, якая адбылася каля чатырох мільенаў год назад.

Боль – біялагічны сігнал небяспекі, мабілізуючы арганізм на барацьбу за самазберажэння. У вобласці болі асноўныя псіхічныя законы не дзейнічаюць.

Бэр (біялагічны эквівалент рэнтгена) – пазасістэмная адзінка дозы іанізіруючага выпраменьвання. I бэр ==0,0I Дж/кг = 0,0I Гр.

Вебера-Фахнера закон – $E = k\,\lg I + C$, дзе E – інтэнсіўнасць адчування; I – інтэнсіўнасць раздражэння; к і С – канстанты.

Вернадскі Уладзімір Іванавіч (1863–1945) – акадэмік, заснавальнік геахіміі, біягеахіміі, радыелогіі, аўтар тэорыі наасферы.

Выбух – вельмі хуткае хімічнае пераўтварэнне рэчыва, якое суправаджаецца вылучэннем энергіі з утварэннем сціснутых газаў, здольных выконваць работу.

Вібрацыя – рух кропкі або механічнай сістэмы, пры якім адбываецца чарговае павелічэнне-памяншэнне з цягам часу значэння хаця бы адной каардынаты (ДАСТ 24346-80).

Пераменныя характарыстыкі вібрацыі відазмяняюцца па законе сінуса або косінуса.

Вібрагашэнне дынамічнае – увядзенне ў вагаючуюся сістэму крыніцы, ваганні якой зрушаны па фазе ў адносінах да ваганняў сістэмы.

Вібраізаляцыя – змяншэнне перадачы вібрацыі да абараняемага аб'екта ўвядзеннем у сістэму дадатковай сувязі, якая перашкаджае перадачы энергіі ваганняў.

Вібрапаглынаючыя матэрыялы – матэрыялы з высокай здольнасцю пераўтвараць энергію ваганняў у цеплавую энергію.

Да іх адносяцца сплавы на аснове Cu-Ni, Ni-Ti, Ni-Co, дрэва, пластмаса, пенапласт, рэзіна, капрон, тэксталіт, ізол, фальга і г.д.

Вибропоглощение – уменьшение уровня вибрации за счет превращения колебательной энергии системы в тепловую энергию путем изготовления колеблющихся объектов из материалов с высокой способностью преобразовывать энергию колебаний в тепловую энергию или нанесением на объекты подобных материалов.

Виброскорости уровень – относительный логарифмический показатель вибрации: $L_v = 20 \lg (V/V_0)$, где V – амплитуда виброскорости, м/с; V_0 =5·10^{-8} м/с – пороговое значение виброскорости.

Возгорание – возникновение горения под воздействием источника тепла.

Воспламенение – возгорание, сопровождающееся появлением пламени.

Вредные вещества – подразделяются на классы: I кл. – чрезвычайно опасные, ПДК до 0,I мг/м^3; 2 кл. – высокоопасные, ПДК 0,I...I,05 мг м^3; 3 кл. – умеренно опасные, ПДК I,I...I0 мг/м^3; 4 кл. – малоопасные, ПДК более I0 мг/м^3.

Г

Гамма-излучение – коротковолновое электромагнитное излучение с длиной волны менее 10^{-8} см, возникающее при распаде радиоактивных ядер и элементарных частиц.

Геомагнитное поле – геомагнитосфера вокруг Земли, защищающая биосферу от солнечного ветра, что особенно важно в периоды солнечных бурь.

Гетерогенные ингибиторы – огнетушащие порошки, замедляющие реакцию горения.

Гербициды – пестициды, уничтожающие сорняки.

Гомосфера – пространство, где находится человек в процессе деятельности.

Горение – химическая реакция окисления, сопровождающаяся выделением большого количества тепла и свечением.

Грей – в СИ единица поглощенной дозы радиоактивного излучения. I Гр = I Дж/кг = I00 рад.

Д

Дефлоранты – пестициды, способствующие обрасыванию излишних цветков.

Дефолианты – пестициды, способствующие обрасыванию листьев

Десиканты – пестициды, способствующие высушиванию листьев на корню.

Вібрапаглынанне – змяншэнне ўзроўню вібрацыі за кошт пераўтварэння вагальнай энергіі сістэмы ў цеплавую энергію за кошт вырабу вагаючыхся аб'ектаў з матэрыялаў, маючых высокую здольнасць пераўтвараць энергію ваганняў у цеплавую энергію або нанясеннем на аб'екты падобных матэрыялаў.

Вібрахуткасці ўзровень – адносны лагарыфмічны паказчык вібрацыі: $L_v = 20 \lg (v/v_0)$, дзе v – амплітуда вібрахуткасці, м/с; $= 5\cdot10^{-8}$ м/с – парогавае значэнне вібрахуткасці.

Узгаранне – узнікненне гарэння пад уздзеяннем крыніц цяпла.

Успальванне – узгаранне, якое суправаджаецца ўзнікненнем полымя.

Шкодныя рэчывы – падраздзяляюцца на класы: I кл. – надзвычайна небяспечныя, ГДК да 0,I мг/м^3; 2 кл. – высоканебяспечныя, ГДК 0,I...I,0: мг/м^3; 3 кл. – умерананебяспечныя, ГДК I,I...I0 мг/м^3; 4 кл.– маланебяспечныя, ГДК больш за I0/мг м^3.

Гама-выпраменьванне – кароткахвалявае электрамагнітнае выпраменьванне з даўжыней хвалі менш 10^{-8} см, якое ўзнікае пры распадзе радыеактыўных ядзер і элементарных часціц.

Геамагнітнае поле – геамагнітасфера вакол Зямлі, якая абараняе біясферу ад сонечнага ветру, што асабліва важна ў перыяды сонечных бур.

Гетэрагенны інгібітар – вогнетушачыя парашкі, якія замаруджваюць рэакцыю гарэння.

Гербіцыды – пестыцыды, якія знішчаюць пустазелле.

Гомасфера – прастора, дзе знаходзіцца чалавек ў працэсе дзейнасці.

Гарэнне – хімічная рэакцыя акіслення, якая суправаджаецца выдзяленнем вялікай колькасці цяпла і свячэннем.

Грэй – у СІ адзінка паглынутай дозы радыеактыўнага выпраменьвання. I Гр = I Дж/кг = I00 рад.

Дэфларанты – пестыцыды, якія садзейнічаюць скідванню лішкаў колеру.

Дэфаліанты – пестыцыды, якія садзейнічаюць скідванню лісця.

Дэсіканты – пестыцыды, якія садзейнічаюць высушванню лісця на карню.

Децибелл – относительная логарифмическая единица уровня шума: $L_p = 20 \lg (P/P_0)$, где Р – измеренное звуковое давление, Па; P_0 – пороговое звуковое давление: $P_0 = 2\cdot10^{-5}$ Па.

Деятельность – вся совокупность видов человеческой активности.

Диапазон чувствительности – интервал между нижним и верхним порогами чувствительности.

Доза шума – количество звуковой энергии, воздействующей на человека за определенный период времени: $Д = P^2 \cdot T$, где Р – звуковое давление, вызванное измеренным шумом, Па; Т – продолжительность шума в часах.

Допустимая доза шума – для уровня шума 85 дБ: $Д_{доп}$ = I Па.ч.

Дренчеры – оросители, не имеющие плавкого замка, постоянно включенные в незаполненную сеть пожаротушения.

Включаются вручную или автоматически после сигнала извещателя. Орошают всю площадь помещения.

Е

Естественная лучевая нагрузка – космическое излучение и излучение природных радиоактивных веществ, образующие фоновое излучение к которому адаптировалась вся существующая биота.

З

Зажор – значительное препятствие течению реки, образующееся перед ледоставом. Состоит из комьев шуги, внутриводного льда, придонного льда, обломков заберегов и небольших льдин.

Заземление защитное – преднамеренное соединение с Землей или ее эквивалентом металлических нетоконесущих частей электрического или технологического оборудования, которое может оказаться под напряжением.

Зануление – выполняется присоединением к неоднократно заземленному нулевому проводу корпусов и других конструктивных частей электроустановок,которые могут оказаться под напряжением.

Возникновение однофазного тока короткого замыкания вызывает срабатывание токовой защиты и отключение поврежденной электроустановки.

Затор льда – скопление мелкого и крупного льда, вызывающее подъем воды по течению реки. Образуется на реках, которые весной вскрываются с верхних участков.

Дэцыбел – адносная лагарыфмічная адзінка ўзроўню шуму: $L_p = 20 \lg (P/P_0)$, дзе P – вымяраны гукавы ціск, Па; P_0 – парогавы гукавы ціск: $P_0 = 2 \cdot 10^5$ Па.

Дзейнасць – уся сукупнасць відаў чалавечай актыўнасці.

Дыяпазон адчувальнасці – інтэрвал паміж ніжнім і верхнім парогамі адчувальнасці.

Доза шуму – колькасць гукавой энергіі, якая ўздзейнічае на чалавека за пэўны перыяд часу: $Д = P^2 \cdot T$, дзе P – гукавы ціск, выкліканы вымераным шумам, Па; T – працягласць шуму ў гадзінах.

Дапушчальная доза – для ўзроўню шуму 85 дБ: $Д_{дап}$ = I Па·гадзіну.

Дрэнчары – арашальнікі, якія не маюць плаўкага замка, пастаянна ўключаныя ў незапоўненую сетку пажаратушэння.

Уключаюцца ўручную або аўтаматычна пасля сігнала апавяшчальніка. Арашаюць усю плошчу памяшкання.

Натуральная прамянева нагрузка – касмічнае выпраменьванне і выпраменьванне прыродных радыеактыўных рэчываў, якія ствараюць фонавае выпраменьванне, да якога адаптыравалася ўся існуючая біета.

Зажор – значная перашкода цячэнню ракі, якая ўзнікае перад ледаставам. Складаецца з камянеў шарашу, унутрыводнага ільду, прыдоннага ільду, абломкаў і невялікіх ільдзін.

Зазямленне засцерагальнае – наўмыснае злучэнне з зямлей або яе эквівалентам металічных нятоканясучых частак электрычнага або тэхналагічнага абсталявання, якое можа аказацца пад напругай.

Зануленне – выконваецца далучэннем да неаднаразова зазямленага нулявога провада карпусоў і другіх канструктыўных частак электраўстановак, якія могуць аказацца пад напругай.

Узнікненне аднафазнага току кароткага замыкання выклікае спрацоўванне токавай засцярогі і адключэнне пашкоджанай электраўстаноўкі.

Затор ільду – збор мелкага і буйнага ільду, які выклікае пад'ем вады вышэй па цячэнню ракі. Узнікае на рэках, у якіх вясновы крыгалом пачынаецца з верхніх участкаў.

Защитное отключение – быстродействующая (0,I...0,2 с) защита, обеспечивающая автоматическое отключение электроустановки при появлении напряжения на корпусе, уменьшении напряжения фазного провода относительно Земли вследствие прикосновения человека.

Зоодемия – массовое быстро распространяющееся инфекционное заболевание животных.

Зооциды – пестициды, уничтожающие вредных животных.

Зюсс Эдуард (I83I–I9I4) – австрийский ученый геолог, почетный член Петербургской Академии наук. Впервые сформулировал понятие "биосфера".

И

Идентификация опасности – распознавание образа опасности с указанием количественных характеристик и координат.

Императив – повеление, предписание, требование.

Императив категорический – безусловный принцип поведения.

Императив нравственный – его первое условие: исключение войн, любых силовых воздействий для решения конфликтов; второе условие: приобретение человечеством представления и ощущения общепланетарной общности.

Императив экологический – совокупность условий равновесия природы, нарушение которых может повлечь за собой неконтролируемые изменения биосферы, сделать существование человечества на Земле невозможным.

Инсектициды – пестициды, уничтожающие вредных насекомых.

Информационная модель машины, производственного комплекса – совокупность сенсорного поля и средств отображения информации (СОИ). Должна быть адекватна моделируемому объекту.

Искусственные источники освещения – лампы накаливания (ЛН), галогенные лампы накаливания; люминесцентные лампы (ЛЛ), газосветные лампы.

К

Катастрофа – крупная авария на объектах народного хозяйства, на транспорте, а также природного происхождения, повлекшая за собой человеческие жертвы, ущерб здоровью людей, разрушение или уничтожение материальных ценностей в значительных размерах.

Климатон – климатическая составляющая биогеоценоза.

Консументы (гетеротрофы) – организмы, использующие пищу, созданную автотрофами.

Засцерагальнае адключэнне – хуткадзейнючая (0,I...0,2 с) засцярога, якая забяспечвае аўтаматычнае адключэнне электраўстаноўкі пры з'яўленні напругі на корпусе, змяншэнні напругі фазнага провада адносна Зямлі з прычыны дакранання чалавека.

Зоадэмія – масавае хуткараспаўсюджваючаяся захворванне жывел.

Зааціды – пестыцыды, якія знішчаюць жывел.

Зюсс Эдуард (I83I-I9I4) – аўстрыйскі вучоны геолаг, ганаровы член Пецярбургскай Акадэміі навук. Упершыню сфармуляваў паняцце "біясфера".

Ідэнтыфікацыя небяспекі – распазнаванне вобразаў небяспек з указаннем колькасных характарыстык і каардынат.

Імператыў – загад, прадпісанне, патрабаванне.

Імператыў катэгарычны – безумоўны прынцып паводзін.

Імператыў маральны – яго першая ўмова – выключэнне войнаў, любых сілавых уздзеянняў для вырашэння канфліктаў; умова – набыцці чалавецтвам уяўлення агульнапланетарнай супольнасці.

Імператыў экалагічны – сукупнасць умоў раўнавагі прыроды парушэнне якіх можа пацягнуць за сабой некантралюемыя змяненні біясферы, зрабіць існаванне чалавецтва на Зямлі немагчымым.

Інсектыцыды – пестыцыды, якія знішчаюць шкодных насякомых.

Інфармацыйная мадэль машыны, вытворчага комплексу – сукупнасць сенсорнага поля і сродкаў адлюстравання інфармацыі (САІ). Павінна быць адэкватна мадэліруемаму аб'екту.

Штучныя крыніцы асвятлення – лямпы накальвання (ЛН), галагенныя лямпы накальвання; люмінесцэнтныя лямпы (ЛЛ), газасветлавыя лямпы.

Катастрофа – буйная аварыя на аб'ектах народнай гаспадаркі, на транспарце, а таксама прыроднага паходжання, якая выклікала чалавечыя ахвяры, урон здароўю людзей, разбурэнне або знішчэнне матэрыяльных каштоўнасцей у значных памерах.

Кліматон – кліматычная састаўляючая біягеацэноза.

Кансументы (гетэратрофы) – арганізмы, якія выкарыстоўваюць ежу, створаную аўтатрофамі.

Конструктивное обеспечение безопасности ПТМ – стопорные тормоза; ограничители высоты подъема груза, пути передвижения крана и тележки, грузоподъемности; ловители кабин; электроблокировка дверей кабин.

Контраст – степень воспринимаемого различия между двумя яркостями, разделенными в пространстве или времени. Количественное определение контраста предмета: $K_{пр} = (B_{пр} - B_{ф})/B_{пр}$, где $B_{пр}$ яркость предмета; $B_{ф}$ – яркость фона.

Космическое излучение – корпускулярные и электромагнитные компоненты, приходящие на Землю из космоса.

Коэффициент передачи колебательной энергии – отношение доли динамической силы F колебаний, передаваемой от машины на опору к полной величине этой силы F_0 : $\mu = F/F_0$

Круговороты веществ в природе – непрерывный круговорот воды, атмосферного воздуха и продуктов разложения геологических систем (большой или геологический); непрерывный круговорот атомов в результате фотосинтеза и минерализации (малый или биотический).

Кумуляция – накопление в организмах и суммирование действия вредных веществ.

Кюри (Ки) – внесистемная единица активности радиоактивного распада изотопов, при котором в Iс. происходит $3{,}7 \cdot I0^{I0}$ актов распада. I Ки = $3{,}7 \cdot I0^{I0}$ Бк.

Л

Латентный период – время, проходящее от начала раздражения до появления ощущения.

Лимациды – пестициды, уничтожающие вредных моллюсков.

Люминесцентные лампы – газоразрядные трубчатые (в основном) и шаровые: люминесцентные ЛЛ; дуговые ртутные ДРЛ; тоже с излучающими добавками ДРИ; дуговые натриевые трубчатые ДНаТ; дуговые ксеноновые трубчатые и шаровые ДКсТ и ДКсШ.

М

Методы очистки атмосферного воздуха – физическое отделение твердых и жидких частиц от газовой фазы путем сепарации, фильтров сухой и мокрой очистки, электростатического осаждения пыли; химическая адсорбция вредных газов жидкостями, адсорбция твердыми веществами, каталитические превращения, дожигание.

Канструктыўнае забяспечванне бяспекі ПТМ - стопарныя тармазы; абмежавальнікі вышыні пад'ема груза, шляхоў перамяшчэння крана і цялежкі, грузапад'емнасці; лавіцелі кабін; электраблакіроўка дзвярэй кабін.

Кантраст - ступень успрыймаемага адрознення паміж двума яркасцямі, падзеленымі ў прасторы або часе. Колькаснае вызначэнне кантраста прадмета: $K_{пр} = (B_{пр}-B_{ф})/B_{пр}$, дзе $B_{пр}$ - яркасць прадмета; $B_{ф}$ - яркасць фона.

Касмічнае выпраменьванне - карпускулярныя і электрамагнітныя кампаненты, якія прыходзяць на Зямлю з космаса.

Каэфіцыент перадачы вагаючай энергіі - адносіны часткі дынамічнай сілы F ваганняў, перадаваемых ад машыны на апору, да поўнай вялічыні гэтай сілы F_0 : $\mu = F/F_0$

Кругавароты рэчываў у прыродзе - няспынны кругаварот вады, атмасфернага паветра і прадуктаў раскладання геалагічных сістэм (вялікі або геалагічны); няспынны кругаварот атамаў у выніку фотасінтэза і мінералізацыі (малы або біятычны).

Кумуляцыя - назапашанне ў арганізмах і сумірванне дзейнасці шкодных рэчываў.

Кюры (Ki) - унесістэмная адзінка актыўнасці радыеактыўнага распада ізатопаў, пры якім за Іс адбываецца $3{,}7 \cdot 10^{10}$-актаў распада. І $Ki = 3{,}7 \cdot 10^{10}$ Бк.

Латэнтны перыяд - час, які праходзіць ад пачатку раздражэння да з'яўлення адчування.

Міматыды - пестыцыды, якія знішчаюць шкодных малюскаў.

Люмінесцэнтныя лямпы - газаразрадныя трубчатыя (ў асноўным) і шаравыя; люмінесцэнтныя ЛЛ; дугавыя ртутныя ДРЛ; тое самае з выпраменьваючымі дабаўкамі ДРВ; дугавыя натрыевыя трубчатыя ДНаТ; дугавыя ксенонавыя трубчатыя і шаравыя ДКсТ і ДКсШ.

Метады ачысткі атмасфернага паветра - фізічнае аддзяленне цвердых і вадкіх часціц ад газавай фазы за кошт сепарацыі, фільтраў сухой і мокрай ачысткі, электрастатычнага асаджэння пылу; хімічная адсобцыя шкодных газаў вадкасцямі, адсорбцыя цвердымі рэчывамі, каталітычныя пераўтварэнні, дапальванне.

Методы очистки сточных вод (с.в.) - механическое извлечение нерастворимых твердых веществ на решетках, ситах, в фильтрах, гидроциклонах, отстойниках; химическая очистка добавлением в с.в. реагентов, вступающих в реакцию с загрязнителями, образуя безвредные соединения, выпадающие в осадок; биологическая очистка в искусственных или естественных водоемах, где под воздействием воздуха, солнечного света и специальных микробов происходит разложение биозагрязнителей, а также в биологических фильтрах, в аэротенках путем продувания воздуха в присутствии активного ила.

Н

Нагон - подъем уровня воды, вызванный воздействием ветра на водную поверхность в устьях рек, на озерах.

Напряжение прикосновения - часть напряжения относительно земли, под которым, благодаря заземлению находится поврежденное оборудование. Оно равно разности потенциалов на корпусе поврежденного оборудования и на поверхности земли (пола), где находятся ноги человека.

Неблагоприятные условия труда - имеют последствия: снижение работоспособности, увеличения внутрисменных потерь, временную потерю работоспособности, несчастные случаи, профзаболевания.

Нейтронное излучение - первичное - поток нейтронов, образовавшихся при ядерном распаде; вторичное - альфа- и бета-излучение, возникающее при возбуждении атомов в результате столкновений с потоком нейтронов.

Ноксосфера - пространство, в котором постоянно или периодически возникают опасности.

Ноосфера - высшая стадия развития биосферы, этап разумного регулирования взаимоотношений человека и природы, характерный сохранением всех естественных закономерностей, присущих природе.

О

Обсервация - медицинское наблюдение за изолированными здоровыми людьми, имевшими контакт с больными карантинной инфекцией, а также выезжавшими за пределы карантинной зоны.

Метады ачысткі сцекавых вод (с.в.) – механічнае здабыванне цвердых рэчываў на рашотках, сітах, у фільтрах, гідрацыклонах, адстойніках; хімічная ачыстка з дабаўленнем в с.в. рэагентаў, уступаючых у рэакцыю з забруджвальнікамі, утвараючыя бяшкодныя злучэнні, выпадаючыя ў асадак; біялагічная ачыстка у штучных або прыродных вадаемах, дзе пад уздзеяннем паветра, сонечнага святла і спец. мікробаў адбываецца раскладанне біязабруджвальнікаў, а таксама у біялагічных фільтрах, в аэратэнках за кошт прадзімання паветра у прысутнасці актыўнага ільду.

Нагон – пад'ем узроўня вады, які выкліканы уздзеяннем ветра на паверхню вады у вусцях рэк, на азерах.

Напруга дакранання – частка напругі адносна зямлі, пад якой дзякуючы заземленню знаходзіцца пашкоджанае абсталяванне. Яна роўна рознасці патэнцыялаў на корпусе пашкоджанага абсталявання і на паверхні зямлі (пола), дзе знаходзяцца ногі чалавека.

Неспрыяльныя ўмовы працы – маюць вынікі: зніжэнне працаздольнасці, павелічэнне ўнутрызменных страт, часовую страту працаздольнасці, няшчасныя выпадкі, прафзахворванні.

Нейтроннае выпраменьванне – першачаснае – паток нейтронаў, якія ўзнікаюць пры ядзерным распадзе; другаразовае – альфа- і бэтавыпраменьванне, якое узнікае пры узбуджэнні атамаў рэчываў у выніку сутыкненню з патокам нейтронаў.

Ноксасфера – прастора, у якой пастаянна або перыядычна узнікае небяспека.

Наасфера – вышэйшая стадыя развіцця біясферы, этап разумнага рэгулявання узаемаадносін чалавека і прыроды, характэрны зберажэннем усіх прыродных заканамернасцей.

Абсервацыя – медыцынскі нагляд за ізаляванымі здаровымі людзьмі, якія мелі кантакт з хворымі карантыннай інфекцыяй, а таксама, якія выязджалі за мяжу каранціннай зоны.

Окраска газовых баллонов – ацетилен – цвет белый, надпись красная; воздух – цвет черный, надпись белая; кислород – цвет голубой, надпись белая; углекислый газ – цвет черный, надпись желтая; все другие горючие газы – цвет красный, надпись белая.

Опасность – явления, процессы, объекты, способные непосредственно или косвенно вызвать нежелательные последствия для человека. Бывают потенциальные и реальные, активные и пассивные.

Оползень – скользящее смещение горного массива по склону под влиянием силы тяжести.

Освещенность – плотность светового потока на освещенной поверхности. В СИ единица освещенности люкс (лк.).

Острота зрения – минимальный угол под которым две точки видны как раздельные. Порог остроты зрения при оптимальной яркости – I; оптимальные условия наблюдения при угле 30...40°.

Относительная доза шума – $Д_{от} = (Д_{из}/Д_{доп})\cdot 100\%$, где $Д_{из}$ – доза измеренного шума; $Д_{доп}$ – допустимая доза.

Охрана природы – состоит в том,чтобы предотвратить неблагоприятные последствия или компенсировать их восстановительными работами.

П

Пандемия – необычное как по уровню, так и по широте распространения инфекционное заболевание людей с охватом ряда стран, континентов и даже всего земного шара.

ПД – предельная доза; ПДВ – предельно допустимые выбросы; ПДК – предельно допустимая концентрация; ПДУ – предельно допустимый уровень.

Пена огнетушащая – коллоидная система, состоящая из пузырьков воздуха или двуокиси углерода, окруженных пленкой воды.

Пены кратность – отношение объема пены к объему ее жидкой фазы: низкократные –до30; среднекратные – до200; высокократные больше 200.

Пестициды – химические средства защиты растений и животных от различных заболеваний и вредителей.

Поглощенная доза – количество энергии излучения, поглощенной единицей массы вещества. Ее единица в СИ – грэй, внесистемная единица – рад. Мощность поглощенной дозы – Гр/с, рад/с.

Афарбоўка газавых балонаў – ацэтылен – колер белы, надпіс чырвоны; паветра – колер чорны, надпіс белы; кісларод – колер блакітны, надпіс белы; вуглякіслы газ – колер чорны, надпіс жоўты; усе іншыя гаручыя газы – колер чырвоны, надпіс белы.

Небяспека – з'явы, працэсы, аб'екты, здольныя непасрэдна або ўскосна выклікаць непажаданыя вынікі для чалавека. Бываюць патэнцыяльныя і рэальныя, актыўныя і пасіўныя.

Опаўзень – слізгаючае зрушэнне горнага масіва па схіле пад уздзеяннем сілы цяжару.

Асветленасць – шчыльнасць светавога патока на асветленай паверхні. У СІ адзінка асветленасці люкс (лк).

Вастрыня зроку – мінімальны вугал, пад якім дзве кропкі бачны, як паасобныя. Парог вастрыні зроку пры аптымальнай яркасці – I; аптымальныя умовы назіраюцца пры вугле 30...40°.

Адносная доза шуму – $Д_{ад} = (Д_{вым}/Д_{дап}) \cdot 100\%$, дзе $Д_{вым}$ – доза вымеранага шуму; $Д_{дап}$ – дапушчальная доза.

Ахова прыроды – заключаецца ў тым, каб прадухіліць неспрыяльныя наслядзеянні або кампенсаваць іх аднаўленчымі работамі.

Пандэмія – незвычайныя як па ўзроўні, так і па шырыні распаўсюджвання інфекцыйнае захворванне людзей з ахопам шэрага краін, кантынентаў і нават ўсяго зямнога шара.

ГД – гранічная доза; ГДВ – гранічна дапушчальныя выкіды; ГДК – гранічна дапушчальная канцэнтрацыя; ГДУ – гранічна дапушчальны ўзровень.

Пена вогнетушачая – калоідная сістэма, якая складаецца з пузыркоў паветра або двухвокісу вуглярода, якія акружаны плеўкай вады.

Пены кратнасць – адносіны аб'ему пены да аб'ему яе вадкай фазы: нізкакратныя – да 30; сярэднекратныя – да 200; вялікакратныя – больш 200.

Пестыцыды – хімічныя сродкі абароны раслін і жывел ад розных захворванняў і шкоднікаў.

Паглынутая доза – колькасць энергіі выпраменьвання, паглынутай адзінкай масы рэчыва. Яе адзінка у СІ – грэй (Гр), унісістэмная адзінка – рад. Магутнасць паглынутай дозы – Гр/с, рад/с.

Пожар – неконтролируемый процесс горения, сопровождающийся уничтожением материальных ценностей и создающий опасность для здоровья и жизни людей.

Пожаротушения способы – охлаждение очага горения, изоляция очага горения от воздуха или снижение концентрации кислорода разбавлением негорючими газами; торможение (ингибирование) скорости реакции окисления; срыв пламени струей воды или негорючими газами; огнепреграждение.

Поле растекания – пространство в земле, где распространяется стекающий ток заземления.

Показатели производственного травматизма – показатель частоты $К_ч = А \cdot 10^3/В$; показатель тяжести $К_т = Д/А$; показатель опасности $К_о = К \cdot К_ч = Д \cdot 10^3/В$, где А – число несчастных случаев; В – списочный состав работающих; Д – число рабочих дней, потерянных из-за несчастных случаев.

Популяция – совокупность особей одинакового вида, длительно занимающая определенное пространство, и воспроизводящая себя в течение большего числа поколений.

Порог чувствительности – минимальная разность между интенсивностью раздражений, вызывающая ощутимые различия ощущений.

Причина – условия, при которых реализуется потенциальная опасность.

Правила и нормы – конкретизируют требования безопасности на производстве в соответствии с ГОСТ и КЗОТ. По сфере действия различаются единые и отраслевые.

Продуценты – растения, строящие органическое вещество из неорганических соединений.

Производственное освещение – система устройств и мер, обеспечивающих благоприятные условия для зрения человека в процессе труда.

Подъемно-транспортные машины (ПТМ) на складах – краны: мостовые, козловые, консольные, штабелеры; электротали, монорельсовые тележки, лифты; напольные электрокары и электропогрузчики; монорельсы, конвейеры.

Пажар – некантралюемы працэс гарэння, які суправаджаецца знішчэннем матэрыяльных каштоўнасцей і стварае небяспеку для здароўя і жыцця людзей.

Пажаратушэння спосабы – ахалоджванне ачага гарэння; ізаляцыя ачага гарэння ад паветра або зніжэнне канцэнтрацыі кіслароду разбаўленнем негаручымі газамі; тармажэнне (інгібіраванне) хуткасці рэакцыі акіслення; зрыў полымя струменем вады або негаручага газу; вогнеперашкода.

Поле распякання – прастора ў зямлі, дзе распаўсюджваецца ток зазямлення.

Паказчыкі вытворчага траўматызму – паказчык частаты $K_ч = A \cdot 10^3/B$; паказчык цяжару $K_ц = Д/A$; паказчык небяспекі $K_н = K_ч \cdot K_ц \cdot Д \cdot 10^3/B$, дзе A – колькасць няшчасных выпадкаў; B – спісачны састаў працуючых; Д – колькасць працоўных дзен, згубленных з-за няшчасных выпадкаў.

Папуляцыя – сукупнасць асобін аднолькавага віду, якія працягла займаюць акрэсленую прастору, і якія ўзнаўляюць сябе на працягу вялікай колькасці пакаленняў.

Парог адчувальнасці – мінімальная разнасць паміж інтэнсіўнасцю раздражненняў, якія выклікаюць ледзь улаўліваемыя адрозненні адчуванняў.

Прычына – умовы, пры якіх рэалізуецца патэнцыяльная небяспека.

Правілы і нормы – канкрэтызуюць патрабаванні бяспекі на вытворчасці ў адпаведнасці з ДАСТ і КЗАП. Па сферы дзеяння адрозніваюцца адзіныя і галіновыя.

Прадуцэнты – расліны, якія будуюць арганічныя рэчывы з неарганічных злучэнняў.

Вытворчае асвятленне – сістэма прылад і мер, якія забяспечваюць спрыяльныя умовы для зроку чалавека ў працэсе працы.

Пад'емна-транспартныя машыны (ПТМ) на складах – краны: маставыя, казлавыя, кансольныя, штабелеры; электраталі, манарэльсавыя цялежкі, ліфты; падлогавыя электракары і электрапагрузчыкі; манарэльсы, канвееры.

Пыл (па паходжанню) – касмічны, марскі, вулканічны, папялovы, прамысловы.

Р

Рабочая зона – зона высотой 2м от пола или площадка постоянного или временного пребывания работающего.

Рабочее место постоянное – место, на котором работающий находится 50% времени или 2ч непрерывно.

Рад – внесистемная единица поглощенной дозы ионизирующего излучения. 1 рад. = 0,01 Дж/кг = 0,01 Гр.

Радиоактивное излучение – самопроизвольное излучение при превращении неустойчивых атомных ядер в ядра других элементов.

Разведка в чрезвычайных ситуациях (ЧС) – сбор и передача данных об обстановке в зоне ЧС и на ближайших подступах к ней с целью обеспечения правильных действий сил и средств, привлеченных к борьбе с ЧС.

Виды разведки: инженерная, радиационная, химическая, медицинская.

Рентген (Р) – внесистемная единица экспозиционной дозы рентгеновского и гама-излучения, соответствующая образованию $2,083 \times 10^9$ пар ионов в 1 $см^3$ воздуха. $1Р = 2,58 \cdot 10^{-4}$ Кл/кг.

Рентгеновские лучи – невидимые глазу электромагнитные излучения с длиной волн $10^{-5} ... 10^{-2}$ нм.

Репеленты – пестициды, отпугивающие вредных насекомых и животных.

Ретарданты – пестициды, способствующие усилению роста растений.

Рецепторы – окончания чувствительных нервных волокон, преобразующие раздражение организма в нервное возбуждение, передаваемое в центральную нервную систему.

Риск – частота реализации опасности, ее количественная оценка. Представляет собой отношение числа тех или иных последствий n к их возможному числу N за определенный промежуток времени: $R = n/N$.

Риск приемлемый – риск, который может быть допущен при данных технических, экономических, социальных и политических условиях.

С

Самовозгорание – резкое увеличение скорости экзотермических

Рабочая зона – зона вышыней 2м ад падлогі або пляцоўка пастаяннага ці часовага знаходжання працуючага.

Рабочае месца пастаяннае – месца, на якім працуючы знаходзіцца 50% часу або 2 гадзін безперапынку.

Рад – пазасістэмная адзінка паглынутай дозы іанізіруючага выпраменьвання. I рад = 0,0I Дж/кг = 0,0I Гр.

Радыеактыўнае выпраменьванне – самадвольнае выпраменьванне пры пераўтварэнні неўстойлівых атамных ядзер у ядры другіх элементаў.

Разведка ў надзвычайных сітуацыях (НС) – збор і перадача даных аб становішчы ў зоне НС і на бліжэйшых подступах да яе з мэтай забяспечвання правільных дзеянняў сіл і сродкаў, якія прыцягнуты да барацьбы з НС.

Віды разведкі: інжынерная, радыяцыйная, хімічная, медыцынская.

Рэнтген (Р) – пазасістэмная адзінка экспазіцыйнай дозы рэнтгенаўскага і гама-выпраменьвання, якая адпавядае стварэнню 2,083x $x10^9$ пар іонаў у $1см^3$ паветра. $1Р = 2,58 \cdot 10^{-4}$ Кл/кг.

Рэнтгенаўскія промні – нябачныя воку электрамагнітныя выпраменьванні з даўжынёй хвалі $10^{-5} ... 10^{-2}$ нм.

Рэпеленты – пестыцыды, якія адганяюць шкодных насякомых і жывел.

Рэтарданты – пестыцыды, якія садзейнічаюць узмацненню росту раслін.

Рэцэптары – канцы адчувальных нярвовых валокан, якія пераўтвараюць раздражэнне арганізма ў нярвовае ўзбуджанне, якое перадаецца ў цэнтральную нярвовую сістэму.

Рызыка – частата рэалізацыі небяспекі, яе колькасная адзнака. З'яўляецца адносінаю ліку тых або іных вынікаў n да іх магчымага ліку N за вызначаны прамежак часу: $R = n/N$.

Рызыка прымальная – рызыка, якая можа быць дапушчальнай пры даных тэхнічных, эканамічных, сацыяльных і палітычных умовах.

Самаўзгаранне – рэзкае павелічэнне хуткасці экзатэрмічных

реакций, приводящее к горению без источника зажигания.

Самовоспламенение – самовозгорание, сопровождающееся проявлением пламени.

Сапрофаги – деструкторы, разрушающие отходы органического характера.

Световой поток – мощность световой энергии, оцениваемая по световому ощущению, воспринимаемому человеческим глазом. Единица в СИ – I люмен (лм).

Сель – стремительный русловой поток, состоящий из обломков горных пород и грязи, внезапно возникающий в руслах горных рек.

Сенсорно-моторное поле – совокупность рычагов, кнопок, переключателей и т.п., управляющих машиной, технологическим процессом.

СИЗ – средства индивидуальной защиты человека.

СКЗ – средства коллективной защиты людей.

Сила света – пространственная плотность светового потока в заданном направлении. Равна отношению светового потока к телесному углу, в пределах которого световой поток распределяется равномерно. Единица в СИ – кандела (кд).

Смерч – восходящий воронкообразный вихрь, сотоящий из быстро вращающихся воздуха, частиц влаги, песка, пыли и других взвесей.

СПИД – синдром приобретенного иммунного дефицита человека, вызванный вирусом иммунного дефицита человека (ВИЧ). Источник – зараженный или больной человек. Летальность 65...70%.

Спринклеры – оросители, включенные в магистраль, постоянно заполненную огнетушащей жидкостью и имеющие плавкий замок. Включаются только над очагом пожара после расплавления замка.

Средства отображения информации (СОИ) – показания приборов, мнемосхемы, световые и звуковые сигналы, отображающие работу машины, ход технологического процесса.

Средства тушения – вода, пена, инертные газоразбавители, галогенные ингибиторы (низкокипящие галогено-углероды-хладоны), гетерогенные ингибиторы – огнетушащие порошки.

Стресс – высший уровень психического напряжения человека.

рэакцый, якое прыводзіць да гарэння без крыніцы запальвання.

Самаўспламяненне – самаўзгаранне, якое суправаджаецца з'яўленнем полымя.

Сапрафагі – дэструктары, якія разбураюць адходы арганічнага характару.

Светлавы паток – магутнасць светлавой энергіі, апэньваемая па светлавому адчуванню, якое успрымаецца чалавечым вокам. Адзінка у СІ – І люмен (лм).

Сель – імклівы рачышчавы паток, які складаецца з абломкаў горных парод і гразі, раптоўна ўзнікаючы у рэчышчах горных рэк.

Сэнсорна-маторнае поле – сукупнасць рычагоў, кнопак, пераключальнікаў і т.п., кіруючых машынай, тэхналагічным працэсам.

САІ – сродкі індывідуальнай абароны чалавека.

СКА – сродкі калектыўнай абароны людзей.

Сіла святла – прасторавая шчыльнасць светлавога патоку у зададзеным напрамку. Роўна адносінам светлавога патока да цялеснага вугла, у межах якога светлавы паток размяркоўваецца раўнамерна. Адзінка у СІ – кандэла (кд).

Смерч – узыходзячы лейкападобны віхор, які складаецца з хутка крупячагася паветра, часцінак вільгаці, пяску, пылу і другіх завісаў.

СНІД – сіндром набытага імуннага дэфіцыта. Выклікаецца вірусам імуннага дэфіцыту чалавека (ВІЧ). Крыніца – заражаны або хворы чалавек. Лятальнасць – 65...70%.

Спрынклеры – арашальнікі, уключаныя у магістраль, пастаянна запоўненую вогнетушачай вадкасцю і маючы плаўкі замок. Уключаецца толькі над ачагом пажару пасля расплаўлення замка.

Сродкі адлюстравання інфармацыі (САІ) – паказанні прыбораў, мнемасхемы, светлавыя і гукавыя сігналы, якія адлюстроўваюць работу машыны, ход тэхналагічнага працэссу.

Сродкі тушэння – вада, пена, інертныя газаразбаўляльнікі, галагенныя інгібітары (нізкакіпячыя галагена-вугляроды-хладоны), гетерагенныя інгібітары – вогнетушачыя парашкі.

Стрэсс – вышэйшы ўзровень псіхічнага напружання чалавека.

Стихийное бедствие – разрушительное природное или природно-антропогенное явление, создающее угрозу здоровью и жизни людей, вызывающее разрушение или уничтожение материальных ценностей и элементов окружающей природной среды.

Сукачев Владимир Николаевич (1880-1967) – академик, ботаник, географ, автор понятия "биогеоценоз", один из создателей биоценологии.

Сукцессия – последовательная смена биоценозов под влиянием природных и антропогенных факторов.

Т

Тактильная чувствительность – ощущение, возникающее от механического воздействия на кожу (прикосновение, давление, трение).

Таксономия – наука о классификации и систематизации сложных систем, явлений, объектов.

Тактильный анализатор – воспринимает ощущения, возникающие от механического воздействия на кожу.

Технической безопасности средства – встроенные, выполняющие одновременно и технологические функции; дополнительные – применяются тогда, когда встроенные отсутствуют или недостаточно эффективны.

Ток неотпускающий пороговый – его воздействие исключает возможность самостоятельного отрыва от токоведущей установки. При переменном токе (50 Гц) – 10...15 мА; при постоянном – 50...70 мА (основное действие тепловое, возможны ожоги).

Ток ощущаемый – вызывает первые ощутимые воздействия, но не травмирует. При переменном токе (50 Гц) – 0,6...1,5 мА; при постоянном – 6...7 мА.

Толерантность – способность организма переносить неблагоприятные факторы среды, не теряя устойчивости.

Триада БЖД – "опасность – причина – нежелательные последствия" – логическое развитие процесса превращения потенциальной опасности в реальный ущерб.

У

Ураган – ветер огромной разрушительной силы, большой скорости и значительной продолжительности. Синонимы: циклон, тайфун.

Стыхійнае бедства – разбуральная прыродная або прыродна-антрапагенная з'ява, якая стварае пагрозу здароўю і жыццю людзей, выклікае разбурэнне і знішчэнне матэрыяльных каштоўнасцей і элементаў акружаючага прыроднага асяроддзя.

Сукачоў Уладзімір Мікалаевіч (1880–1967) – акадэмік, батанік, географ, аўтар паняцця "біягеацэноз", адзін са стваральнікаў біяцэналогіі.

Сукцэсія – паслядоўная змена біяцэнозаў пад уздзеяннем прыродных і антрапагенных фактараў.

Тактыльная адчувальнасць – адчуванне, якое ўзнікае ад механічнага ўздзеяння на скуру (дакрананне, ціск, трэнне).

Таксанамія – навука аб класіфікацыі і сістэматызацыі складаных сістэм, з'яў, аб'ектаў.

Тактыльны аналізатар – успрымае адчуванні, якія ўзнікаюць ад механічнага ўздзеяння на скуру.

Тэхнічнай бяспекі сродкі – убудаванні, якія выконваюць адначасова і тэхналагічныя функцыі; дадатковыя – скарыстоўваюцца тады, калі ўбудаваныя адсутнічаюць або недастаткова эфектыўны.

Ток неадпускаючы парогавы – яго ўздзеянне выключае магчымасць самастойнага адрыву чалавека ад токавядучай устаноўкі. Пры пераменным току (50 Гц) – 10...15 мА, пры пастаянным – 50...70 мА (асноўнае ўздзеянне цеплавое, магчымы апекі).

Ток адчувальны – выклікае першыя адчувальныя ўздзеянні, але не траўміруе. Пры пераменным току (50 Гц) – 0,6...1,5 мА, пры пастаянным – 6...7 мА.

Талерантнасць – здольнасць арганізму пераносіць неспрыяльныя фактары асяроддзя, не губляючы ўстойлівасці.

Трыяда БЖД – "небяспека – прычына – нежаданыя наследзянні" – лагічнае развіцце працэсса пераўтварання патэнцыяльнай небяспекі ў рэальны ўрон.

Ураган – вецер вялізнай разбуральнай сілы, вялікай хуткасці і значнай працягласці. Сінонімы: цыклон, тайфун.

Фазы функционального состояния оператора – 1. Ф. мобилизации (предстартовая), 2. Ф. первичной реакции (небольшое снижение всех показателей, длится несколько минут), 3. Ф. гиперкомпенсации (приспособление к наиболее оптимальному режиму работы), 4. Ф. компенсации (установление стабильного режима работы, наибольшая эффективность труда), 5. Ф. субкомпенсации (некоторое снижение уровня реакций, начало утомления), 6. Ф. декомпенсации (быстрое снижение функционального состояния, особенно точности координации движений), 7. Ф. срыва (значительное расстройство регулирующих механизмов).

Фунгициды – пестициды, уничтожающие вредные грибки.

Х

Хладоны – низкокипящие галогеноуглероды, пожаротушащее средство.

Холера – острое инфекционное заболевание человека, вызываемое холерным вибрионом. Единственный возбудитель – люди, выделяющие в окружающую среду вибрионы.

Ц

Цунами – длинные гравитационные волны в океанах, вызванные вертикальными сдвигами больших участков морского дна, землетрясениями, подводными извержениями вулканов. Движутся со скоростью до 1000 км ч, высотой в прибрежных зонах до 50 м, имеют огромную разрушительную силу.

Ч

Чрезвычайная ситуация – совокупность опасных событий, внезапно возникших на определенных территориях или объектах в результате стихийных бедствий, аварий, катастроф, эпидемий, эпизоотий и вызванных ими последствий, приводящих к нарушению здоровья людей, к их гибели, ущербу народному хозяйству и окружающей среде.

Чрезвычайных ситуаций классификация – техногенные (выбросы опасных веществ, пожары, взрывы, нарушение жизнеобеспечивающих систем, обрушение зданий, крушения транспортных средств); природные (метеорологические, геологические, морские, гидрологические, гелиофизические, массовые заболевания).

Чума – особоострое инфекционное заболевание человека, вызываемое чумными палочками, распространяющееся по всему телу. Три формы чумы: бубонная, кожно-бубонная, легочная.

Фазы функцыянальнага стану аператара - I. Ф. мабілізацыя (перадстартавая), 2. Ф. першаснай рэакцыі (невялікае зніжэнне усіх паказчыкаў, працягваецца некалькі хвілін), 3. Ф. гіперкампенсацыі (прыстасоўванне да найбольш аптымальнага рэжыма работы), 4. Ф. кампенсацыі (усталяванне стабільнага рэжыму работы, найвялікшая эфектыўнасць працы), 5. Ф. субкампенсацыі (некаторае зніжэнне узроўня рэакцый, пачатак стамлення), 6. Ф. дэкампенсацыі (хуткае зніжэнне функцыянальнага стану, асабліва дакладнасці каардынацыі руху), 7. Ф. зрыва (значны разлад рэгулюючых механізмаў).

Фунгіцыды - пестыцыды, якія знішчаюць шкодныя грыбкі.

Хладоны - нізкакіпячыя галагенавугляроды, пажаратушачыя сродкі.

Халера - вострае інфекцыйнае захворванне чалавека, выкліканае халерным вібрыёнам. Адзіны узбуджальнік - людзі, якія вылучаюць у навакольнае асяроддзе вібрыёны.

Цунамі - доўгія гравітацыйныя хвалі у акіянах, выкліканыя вертыкальнымі зрухамі вялікіх участкаў марскога дна, землетрасеннямі, падводнымі вывяржэннямі вулканаў. Рухаюцца з хуткасцю да IOOO км г, вышынёй у прыбярэжных зонах да 50 м, маюць вялізную разбуральную сілу.

Надзвычайная сітуацыя - сукупнасць небяспечных падзей, раптоўна узнікшых на вызначаных тэрыторыях або аб'ектах у выніку стыхійных бедстваў, аварый, катастроф, эпідэмій, эпізаотый і выкліканых імі вынікаў, якія прыводзяць да парушэння здароўя людзей, да іх пагібелі, урону народнай гаспадарцы і навакольнаму асяроддзю.

Надзвычайных сітуацый класіфікацыя - тэхнагенныя (выкіды небяспечных рэчываў, пажары, узрывы, парушэнні жыццязабяспечваючых сістэм, абрушванні будынкаў, крушэнні транспартных сродкаў); прыродныя (метэаралагічныя, геалагічныя, марскія, гідралагічныя, геліяфізічныя, масавыя захворванні).

Чума - асобнавострае інфекцыйнае захворванне чалавека, выкліканае чумнымі палачкамі. Ачагі хваробы распаўсюджваюцца па усім целе. Тры формы чумы - бубонная, скурана-бубонная, легачная.

Ш

Шаговое напряжение - возникает на поле растекания тока заземления как разность потенциала двух точек на поверхности земли, расположенных на расстоянии шага человека (0,8 м), когда его ноги находятся там одновременно.

Штабелер-кран мостовой - его мост опирается на подкрановые пути; по мосту перемещается тележка, несущая поворотную колонку, по которой движется грузоподъемник с грузозахватами и кабиной крановщика.

Штабелер-кран стеллажный - представляет собой тележку, которая передвигается вдоль стеллажей. По вертикальным направляющим колон перемещается платформа (или выдвижные грузозахватные вилы) с кабиной крановщика.

Шума доза - количество энергии, действующей на человека за определенный период: $Д_ш = P_a^2 \cdot T$, где P_a - измеренное звуковое давление, Па; T - продолжительность шума, ч.

Шума уровень - относительная логарифмическая величина измерения шума в Дб (децибелл), подсчитывается по формуле: $L_p = 20 \lg (P/P_0)$ где P - измеренное звуковое давление, Па; $P_0 = 2 \cdot 10^{-5}$ Па, пороговое звуковое давление.

Э

Экологическая ниша - пространство, где удовлетворяются все требования организма к совокупности факторов окружающей среды.

Экосистема - совокупность популяций разных видов, проживающих на общей части пространства, вместе с окружающей средой.

Эквивалентная доза ($Д_{эк}$) - оценивает радиационную опасность облучения человека от разных видов облучения. Определяется по формуле: $Д_{эк} = Д_{пог} \cdot к$, где $Д_{пог}$ - поглощенная доза излучения; к - коэффициент качества облучения. Единица в СИ - зиверт (Зв); внесистемная единица бэр (биологический эквивалент рада). Мощность эквивалентной дозы: Зв/с, бэр/с.

Экзодемия - инфекционное заболевание, возникающее при ввозе возбудителя на территорию, свободную от данной формы инфекции.

Экологические факторы - любые условия среды, на которые организм реагирует приспособительными реакциями. Различаются биотические и абиотические факторы.

Шагавае напружанне – узнікае на полі расцякання току зазямлення як разнасць патэнцыяла двух кропак на паверхні зямлі, размешчаных на адлегласці кроку чалавека (0,8 м), калі яго ногі знаходзяцца там адначасова.

Штабелер-кран маставы – яго мост абапіраецца на падкранавыя пуці; па масце перамяшчаецца цялежка, несучая паваротную калону, па якой рухаецца грузападымальнік з грузазахопамі і кабінай кранаўшчыка.

Штаберер-кран стэлажны – уяўляе сабой цялежку, якая перамяшчаецца ўздоўж стэлажоў. Па вертыкальным накіравальным калон перамяшчаецца платформа (або высоўныя грузазахопныя вілы) з кабінай кранаўшчыка.

Шума доза – колькасць гукавой энергіі, якая ўздзейнічае за вызначаны перыяд: $Д_ш = P^2 \cdot T$, дзе P_a – вымераны гукавы ціск, Па; T – працягласць шуму, г.

Шума узровень – адносная лагарыфмічная велічыня вымярэння шуму ў Дб (дэцыбэл), падлічваемая па формуле: $L_p = 20 \lg (P/P_o)$, дзе P – вымераны гукавы ціск, Па; P_o – парогавы гукавы ціск, $P_o = 2 \cdot 10^{-5}$ Па.

Экалагічная ніша – прастора, дзе задавальняюцца ўсе патрабаванні арганізма да сукупнасці фактараў навакольнага асяроддзя.

Экасістэма – сукупнасць папуляцый розных відаў, што пражываюць на агульнай частцы прасторы, сумесна з навакольным асяроддзем.

Эквівалентная доза ($Д_{эк}$) – ацэньвае радыяцыйную небяспеку апраменьвання чалавека ад розных відаў апраменьвання. Вызначаецца па формуле: Дэк = Дпаг · к, дзе Дпаг – паглынутая доза выпраменьвання; к – каэфіцыент якасці апраменьвання. Адзінка ў СІ – зіверт (Зв); унісістэмная адзінка – бэр (біялагічны эквівалент рада). Магутнасць эквівалентнай дозы: Зв/с, бэр/с.

Экзадэмія – інфекцыйнае захворванне, узнікаючае пры ўвозе на дадзеную тэрыторыю ўзбуджальніка, свабодную ад дадзенай формы інфекцыі.

Экалагічныя фактары – любыя ўмовы асяроддзя, на якія арганізм рэагуе прыстасоўчымі рэакцыямі. Адрозніваюцца біятычныя і абіятычныя фактары.

Экспозиционная доза ($Д_{экс}$) – характеризует эффект ионизации и выражает энергию излучения, преобразовавшуюся в кинетическую энергию заряженных частиц в единице массы атмосферного воздуха.

В СИ выражается в Кл/кг; внесистемная единица: рентген (Р), соответствующий $2,58 \cdot 10^{-4}$ Кл/кг.

Эндемия – постоянное регистрируемое на данной территории инфекционное заболевание, свойственное данной местности.

Эпизоотия – массовое быстро распространяющееся на обширных территориях инфекционное заболевание животных.

Эпидемия – массовое инфекционное заболевание людей, быстро распространяющееся по значительной территории.

Эпифитория – массовое заболевание растений, распространяющееся на обширной территории.

Эргатическая система – система, одним из элементов которой является человек: "человек–машина", "человек–машина–окружающая среда".

Эргономика – наука, изучающая человека и его деятельность в условиях производства с целью оптимизации орудий труда, сенсорного поля, условий и процесса труда.

Эржементность – свойство системы, имеющей качества, отсутствующие у ее составляющих.

Я

Яркость – отношение силы света в данном направлении к площади проекции излучающей поверхности на плоскость, перпендикулярную к данному направлению излучения. Единица в СИ: нит (нт). 1 нт = 1 кд/м².

Ядерная зима – катастрофическое глобальное похолодание, вызванное прекращением поступления на Землю солнечной радиации сажевыми облаками, как вероятное последствие не только ядерной войны, но и обычной при неизбежном разрушении атомных объектов обычным оружием, возникновении массовых пожаров.

Предсказана независимыми исследованиями советских и американских ученых.

Экспазіцыйная доза ($Д_{экс}$) – характэрызуе эфект іанізацыі і адлюстроўвае энергію выпраменьвання, якаяператвараецца ў кінетычную энергію заражанных часціц ў адзінцы масы атмасфернага паветра.

У Сі выражаецца у Кл/кг; унісістэмная адзінка рэнтген (Р), адпавядаючая $2{,}58 \cdot 10^{-4}$ Кл/кг.

Эндэмія – пастаяна рэгіструемае на данай тэрыторыі інфэкцыйнае захворванне, уласцівае данай мясцовасці.

Эпізаотыя – масавае хуткае распаўсюджванне хвароб на вялікіх тэрыторыях інфекцыйнае захворвання жывел.

Эпідэмія – масавае захворванне людзей, якое хутка распаўсюджваецца па значнай тэрыторыі.

Эпіфітатыя – масавае захворванне раслін, якое распаўсюджваецца на вялікай тэрыторыі.

Эргатычная сістэма – сістэма, адным з элементаў якой з'яўляецца чалавек: "чалавек – машына", "чалавек – машына – навакольнае асяроддзе.

Эрганоміка – навука, якая вывучае чалавека і яго дзейнасць ва ўмовах вытворчасці з мэтай аптымізацыі прылад працы, сэнсарнага поля, умоў і працэса працы.

Эрджэментнасць – уласцівасць сістэмы, маючай якасці, якія адсутнічаюць у яе састаўляючых.

Яркасць – адносіны сілы святла ў данным напрамку да плошчы праекцыі выпраменьваючай паверхні на плоскасць, перпендыкулярную да данага напрамку выпраменьвання. Адзінка у Сі – ніт (нт). 1 нт = 1 кд/м^2.

Ядзерная зіма – катасрафічнае глабальнае пахаладанне, выкліканае спыненнем паступлення на Зямлю сонечнай радыяцыі сажавымі воблакамі, як імавернае паслядзеянне не толькі ядзернай вайны, але і звычайнай пры непазбежным разбурэнні атамных аб'ектаў звычайнай зброяй, узнікненнем масавых пажараў.

Прадказана незалежнымі даследваннямі савецкіх і амерыканскіх навукоўцаў.

Справочное издание

Пшкин Всеволод Вячеславович
Галюжин Сергей Данилович

КРАТКИЙ ПОНЯТИЙНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

Редактор Е.А. Терещенко

Подписано к печати "7" 11 1994 г. Формат бумаги 60x84 1/16.
Офсетная печать. Усл.печ.л. 2,2. Уч. - изд. л. 2,0. Тираж 300 экз.
Заказ 370 . Цена руб.

Отпечатано на ротапринте Могилевского машиностроительного института.

212005, Могилев, ул. Ленина, 70.